Naslov članka/Article:

Franc Jaklič skozi kmečko povest

Fran Jaklič as Seen through Rural Novels

Avtor/Author:

Petra Rus Mušič

DOI:

CC licenca

Priznanje avtorstva-Nekomercialno-Brez predelav

Slovenščina v šoli št. 1/2016, letnik 19
ISSN 1318-864X
Izdal in založil: Zavod Republike Slovenije za šolstvo
Kraj in leto izdaje: Ljubljana, 2016

Spletna stran revije:
https://www.zrss.si/strokovne-revije/slovenscina-v-soli/

Petra Rus Mušič, Osnovna šola Stična

FRAN JAKLIČ SKOZI KMEČKO POVEST

↘ **V strokovnem članku na kratko povzamem življenje in delo Frana Jakliča, ki je ustvarjal od leta 1888 do leta 1902, nato pa po 18-letni literarni suši še do leta 1927, ter interpretacijo njegovih trinajstih kmečkih povesti, ki jih po večini uvrščam med tip folklorno realističnih povesti.**

1. Življenje in delo Frana Jakliča

Fran Jaklič se je rodil 6. decembra 1868 v vasi Podgorica (Dobrepolje) v Suhi krajini. Bil je nezakonski otrok kmečkih staršev; očeta ni poznal. Njegova mati, s katero je živel na kmetiji, je umrla za jetiko, ko je bilo Jakliču sedem let. V tem času si je poškodoval tudi nogo in je zato vse življenje šepal.

Po končani osnovni šoli na Vidmu ga je babica zaradi nadarjenosti in invalidnosti vpisala v ljubljansko gimnazijo. Mestno življenje mu ni bilo všeč, zato je večkrat pobegnil nazaj k babici, a se je moral vedno znova vrniti v mesto. Po končani gimnaziji se je vpisal na učiteljišče in se seznanil z revijo Dom in svet. V njej je objavil nekaj krajših spisov. Ker ga je pisanje izjemno navdušilo, je pustil šolo, se preselil k stricu v Trst in začel pot pisatelja. Objavljal je tudi v tržaški Edinosti pod psevdonimom Branimir. Toda kmalu je prišel do spoznanja, da se je prenaglil, ko je zapustil šolo. Vrnil se je v Ljubljano in tam ter po drugih krajih nadomeščal učitelje, saj ni imel opravljene mature. Veliko je pisal in literarna dela objavljal v Domu in svetu.

Leta 1892 je opravil maturo. Objavljati je začel kratke slike iz kmečkega življenja v Slovencu, Slovenskem narodu in Rodoljubu. Naslednje leto je sprejel učiteljsko mesto v Dobrepolju. Seznanil se je z doktorjem Janezom Evangelistom Krekom, ki je ustanavljal hranilnice, posojilnice in zadruge za pomoč kmetom. Tudi Jaklič je želel pomagati kmetom. Najprej jih je želel izobraziti in je zato ustanovil bralno društvo. Leta 1894 je uvedel posojilnico, leto zatem še zadrugo, ki je pomagala kmetom do cenejših izdelkov. Kmalu je ustanovil tudi mlekarno in sirarno.

Jaklič se je poročil leta 1899. Od leta 1900 do leta 1918 je bil deželni poslanec, od leta 1907 pa tudi državni poslanec na Dunaju.

Še vedno je tesno sodeloval z Evangelistom Krekom. Vseskozi si je prizadeval za napredek v kmetijstvu. V tem času je pisateljevanje skoraj v celoti opustil.

Ker si je pridobil veliko političnih nasprotnikov, predvsem mladih izobražencev, se je z družino preselil najprej na večjo domačijo v Šentjanžu, zatem pa v Ljubljano. Zopet je začel s plodnim pisateljevanjem in si tako lajšal

bolečino, saj je pogrešal rojstni kraj. Le-tega je z družino večkrat obiskal. Umrl je 31. decembra leta 1937 v Ljubljani.

2. Fran Jaklič – pripovednik

Fran Jaklič velja za ljudskega pisatelja. Za vzor mu je bil Fran Levstik, vendar pa se je v pisanju bolj približal Josipu Jurčiču, saj je Jaklič rad prikazoval vaške posebneže, invalide, berače. Kmečke povesti so večinoma po Jakličevi zaslugi v začetku devetdesetih let doživele prvi vrh. Rad je uporabljal psevdonime; najpogostejši je bil Podgoričan. Zanimivo je tudi dejstvo, da je bil tedaj Jaklič edini, ki je objavljal v obeh rivalskih časopisih, in sicer v Domu in svetu ter Ljubljanskem zvonu.

Najbolj je bil Jaklič uspešen v pisanju povesti. Napisal je šest zgodovinskih povesti: *Luka Vrbec, Ljudska osveta, Zadnja na grmadi, V graščinskem jarmu, Peklena svoboda, Ob srebrnem studencu.*

Poleg teh je napisal več kmečkih povesti, ki so doživele večji uspeh. Obravnavala sem naslednje: *Na Samovcu, Vaška pravda, Vaški pohajač, Kako se je ženil Kobaležev Matija, Joannes studiosus, Svatba na Selih, Lepi Tonček, Iz našega kota, O, ta testament!, Za možem, Od hiše do hiše, Naša dekleta, Nevesta s Korinja.*

3. Analiza kmečkih povesti

Tematika ali v pogovornem jeziku snov kmečke povesti je kmetstvo, kar pomeni, da gre za osebe in dogajanja iz kmečkega sveta in za kmečko okolje. Tema je problem ali problemsko območje znotraj tematike. Osnovna tema kmečke povesti je lahko npr. lastninski odnos. (Slovenska kmečka povest, 55)

Vsa Jakličeva obravnavana dela sem označila kot kmečke povesti, saj so osebe in dogajanja iz kmečkega sveta.

Jakličeve obravnavane povesti sem uvrstila v naslednje žanrske tipe:

a) folklorno realistična kmečka povest: ta je za Jakliča najznačilnejša; pripoveduje o realnem življenju na vasi, ki ga popestri s folklornimi elementi;
b) popularna kmečka povest: ima večji obseg, v središču je zla oseba, ki preganja nedolžno *(O, ta testament!)*;
c) večerniška kmečka povest: je poučna; v poduk bralcu je kazen, ki doleti grešnika *(Naša dekleta, Za možem)*;
č) folklorna idila: miri socialna nasprotja, konfliktnost minimalna *(Nevesta s Korinja, Sin)*;
d) socialna kmečka povest: nasprotno od idile vzpostavlja socialna nasprotja *(Iz našega kota, Joannes studiosus)*.

Tudi po dolžini spadajo vsa obravnavana dela v območje povesti, in sicer se po obsegu uvrščajo v naslednje tipe: v območje od 10.000 do 20.000 besed spada osem povesti; v območje med 20.000 in 45.000 besed se uvrščajo štiri povesti. Edina povest, ki ima nad 45.000 besed, pa je povest *O, ta testament!*

Teme v kmečkih povestih so raznolike, npr. prisiljene ženitve, maščevanje zaradi lastninskega konflikta, ljubezenske teme, socialne teme, izobraževanje, pohlep …

Tudi motivi so v povestih različni.

a) Ljubezenski motivi: velikokrat se pojavi motiv ljubezni med socialno različnima človekoma; tudi ljubezenski trikotnik sem zasledila šestkrat, torej nekaj manj kot v polovici povesti.
   Ljubezen postane v kmečki povesti konfliktna, kadar postane pobuda ali je izgovor za spremembo lastninskega stanja. /…/ Do ljubezenskega trikotnika pride v eni četrtini povesti. (Slovenska kmečka povest, 68)
b) Gospodarski motivi: generacijski konflikt med očetom in sinom oz. hčerko zaradi ženitve oz. možitve, izseljevanje, problem izobraževanja za kmeta.
c) Etični motivi: osebe so v povesti dobre ali zle (dobre ali hudobne matere; bogat gospodar je skoraj vedno negativna oseba, saj hoče svoje otroke poročiti s čim premožnejšim, ne pomisli na čustva svojih otrok; negativno je prikazan oderuški gostilničar in trgovec).
č) Kriminalni motivi: poskus uboja zaradi ljubosumnosti, umori, pretepi med fanti, goljufije, kraja …
d) Folklorni motivi: prisotni so v vsaki povesti, npr. običaji ob ženitvi in svatbi, običaji ob praznikih, rojstvu in smrti …
   Pisatelj zapiše: *»Pred cerkvijo in župniščem so se stavili mlaji, pletli venci /…/ Vse je dobivalo veleprazničnо lice, zakaj takega praznika, kakor je nova maša – nu, kaj bi tisto – takega praznika ni več v letu, pravijo naši ljudje.«* (DiS 1893, 408)
e) Drugi motivi: kmečka pravda, vojna, vdor mesta na vas.

↘ **Preglednica 1:** Tradicionalni motivi

POVESTI	ljubezenski	gospodarski	etični	kriminalni	folklorni
Na Samovcu	x	x	x	x	x
Vaška pravda	x		x	x	x
Kako se je ženil Kobaležev Matija	x		x		x
Vaški pohajač	x	x	x	x	x
Joannes studiosus		x	x		x
Svatba na Selih	x	x	x	x	x
Lepi Tonček	x		x	x	x
Iz našega kota	x	x	x	x	x
Za možem	x		x		x
O, ta testament!	x	x	x	x	x
Od hiše do hiše	x	x	x	x	x
Nevesta s Korinja	x		x		x

↘**Preglednica 2:** Drugi motivi

POVESTI	vojna	kmečka pravda	vdor mesta na vas
Svatba na Selih	x		
Od hiše do hiše	x		
Vaška pravda		x	
Vaški pohajač		x	
Lepi Tonček		x	
Joannes studiosus			x
Iz našega kota			x
Naša dekleta			x

Kmečka povest ima lahko več idej in so lažje razberljive kot sporočilo, ki je običajno tehtnejše in razberljivo med vrsticami. (Slovenska kmečka povest, 94)

Jaklič je v književnih delih rad predstavljal tak svet, kjer je greh na koncu vedno kaznovan, dobro in trpljenje pa nagrajeno. To velja za vsa obravnavana dela razen za povest *O, ta testament!*, kjer kljub temu da je glavni junak dober in trpi, na koncu ni nagrajen. V povestih Jaklič rad predstavlja rojstno pokrajino ter trden in varen dom, poln ljubezni, seveda pa ne gre mimo povezanosti človeka z zemljo. Ideja, da se mora kmet izobraževati, je tudi večkrat zastopana, predvsem v povesti Joannes studiosus, kjer nas pisatelj opomni, da so le redki otroci obiskovali osnovno šolo.

Zaključki so v osmih povestih pozitivni (poroka); kombinacija pozitivnega in negativnega konca se pojavi v nekaj povestih (npr. v povesti *Za možem moža lovijo tri dekleta, dobi ga pošteno dekle, ostali preračunljivki ostaneta praznih rok*). Čisti negativni konec sem zasledila pri povesti *O, ta testament!* in *Vaška pravda*. V prvi povesti dober glavni junak umre posredno zaradi hudobne žene in rejnice, v drugi glavnega junaka zaprejo v ječo, kjer zaključi svoje življenje.

Dogajalni prostor je kmečko okolje (Suha krajina na Dolenjskem, največkrat Dobrepoljska dolina). Točen čas dogajanja je pri Jakliču težko določiti; dogajanje postavlja v bližnjo preteklost, saj veliko dogodkov črpa iz svojih spominov.

Jaklič je pri pisanju povesti uporabljal kar nekaj jezikovnih posebnosti, kot so narečni izrazi, ljudska rekla in pregovori. Zato pisateljev jezik deluje zelo domače. Pisatelj rad pokramlja z bralcem: *»Jaz se trudim, da bi pisal natančno tako, kakor govore Dobrepoljci. Moji spisi dobe pravi zvok šele, če jih bere človek v dobrepoljskem narečju /.../«* (Nevesta s Korinja, 101)

4. Kritike

Anton Slodnjak je Frana Jakliča označil kar za Jurčičevega naslednika zaradi dobrega slikanja vaških posebnežev. Pri pisatelju so cenili še ljudski jezik, šegavost, realističnost snovi ter kramljanje z bralcem. Bil je inovator

v smislu postavljanja dogajanja v prepoznavno okolje svoje rojstne pokrajine. Marsikateri sosed se je v Jakličevih povestih prepoznal.

Očitali pa so mu, da se motivika ponavlja in da premalo gradi na zgodbi. France Koblar je bil nepopustljiv v mnenju, da si Jaklič sposoja snov iz okolice, da ne ustvarja iz svoje notranje kreativnosti.

Med ljudmi so bile Jakličeve povesti priljubljene – vedno znova so se oživljale v obliki dramatizacij in ponatisov.

↘POVZETEK

Fran Jaklič velja za ljudskega pisatelja, ki se je zgledoval po rojaku Franu Levstiku, vendar pa se je v načinu pisanja bolj približal Josipu Jurčiču (slikanje vaških posebnežev). Bil je eden izmed prvakov kmečke povesti, saj je bil odgovoren za prvi količinski val tega žanra v začetku devetdesetih let devetnajstega stoletja. Pisal je tudi zgodovinske povesti in kratko pripovedno prozo. Rad je uporabljal psevdonime: najpogostejši Podgoričan, Josip Svoboda, Branimir … Po času pisanja lahko Jakličeva književna dela razvrstimo v dve obdobji: od leta 1888 do 1902. leta in od leta 1920 do 1927. leta, ko je bilo objavljeno njegovo zadnje literarno delo, in sicer zgodovinska povest Ob srebrnem studencu. Temeljni motiv kmečkih povesti je generacijski konflikt, ki se razrešuje raznoliko. Poroke med socialno različnima ljubimcema se končajo srečno šele takrat, ko revni partner obogati. Pogosti so tudi ljubezenski in folklorni motivi. Po večini spadajo med tip folklorno realističnih povesti. Pisatelj je znanilec pokrajinske povesti, saj dogajanje postavlja v prepoznavno okolje njegove rojstne pokrajine. Fran Jaklič ima kot obsežen pisatelj kmečke in zgodovinske povesti velik kulturni in zgodovinski pomen. O tem priča tudi dejstvo, da so njegova dela še vedno živa v obliki dramatizacij in da se po njem v Suhi krajini imenujejo društva ter ustanove.

Ključne besede: Fran Jaklič, kmečka povest, motivika uprizoritev

↘Viri in literatura

- Hladnik, Miran, 1990: *Slovenska kmečka povest.* Ljubljana: Prešernova družba.
- Jaklič, Fran, 1893: Joannes studiosus. DiS VI/9–12. 408.
- Jaklič, Fran, 1997: *Nevesta s Korinja.* Celje: Mohorjeva družba.
- Novak, Anka, Hladnik, Miran, 2015: *Fran Jaklič – Podgoričan (1868–1937).* Dobrepolje: Občina Dobrepolje.
- Rus, Petra, 2002: *Kmečka povest Frana Jakliča* (diplomska naloga). Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta.